

Cigányok

Danyi Béla és tizennégy tagú családjának az esetéből indulok ki. Az idei tél végén riportot írtam róluk a megyei lapban és a riport megjelenése után több járási és községi vezető emberrel szóbeli beszélgetést is folytattam a cigányság általános helyzetéről, a problémákról melyekkel a cigánykérdés vizsgálata során lépten-nyomon találkozni lehet.

Hadd elevenítsem most fel a már egyszer megírt Ujlak-pusztai élményeimet. Danyi Béla január végén, csonthasogató hideg téli napon melegre fűtött szerkesztőségi szobámban keresett fel. Valahol, talán éppen munkahelyén, a tűzhelygyárban hallott rólam, ahol tizenkét évvel ezelőtt jómagam is dolgoztam és nagyon sok személyes jó ismerősim van.

Panasszal jött, azt mondta el, hogy a sok gyerek állandóan beteg, a felesége családirtással fenyegetőzik mielőtt megfagynak valamennyien. Ugyanis a ponyvasátorban, amelyben laknak, állandó éjjel-nappali tüzelés mellett sem képesek fölmelegedni. Engem megdöbentett a szenttelen hangon, bátortanul elmondott közlés és megígértem, hogy meglátogatom őket s aztán, amiben tudok, segítek.

A látvány siralmasabb volt az elbeszélésnél. A sátor is inkább toldozott-foldozott rongyokból állt, rajta több, tenyérynyi, kikopott és kiégett lyuk s a csúcsnál mintegy méter átmérőjű nyílás volt a belsőtér közepén senyvedő tűzrakás füstjeinek szabad

eltávozására. A sáforon belül lémákról, melyekkel a cigánykérdésről a sok hiányos öltözetű purdó és a hetvenöt éves nagyanyó furcsán nyöszörgő síró-panaszló kórusa fogadott.

Danyi Béla ekkor a tűzhelygyárban, felesége a városi köztisztasági üzem zagyvapálfalvi részlegénél dolgozott. A munkaadók szerint mindketten szorgalmasan, hiányzás, lógás nélkül végezték munkájukat.

A pusztán egy ócska cselédház két különálló szoba-konyhas lakásában még két cigánycsalád lakott szintén megszámlálhatatlan sok gyerekkel. A családfők ugyancsak rendes kereső foglalkozású emberek. Sőt az egyik család nagyfiú férfitagja budapesti építkezésen dolgozott, onnan járt haza kéthetenként s azzal „lázította” Danyiékát, hogy a fővárosban kétszoba összkomfortos új lakásokat építenek a dolgozó cigányoknak.

Mert Danyiék embertelenül lehetetlen helyzete is valami hasonló megoldást követelt volna. A nemzetközi műút építése előtt még a régi út mellett putriban laktak, azt le kellett akkor bontani. A községi tanács a belső réten jelölt ki helyet az újabb építkezésre. Több cigánycsalád emelt ott kőből házat saját erejéből. S alighogy beköltöztek, jött az újabb ukáz: a rétet magasfeszültségű áramvezeték szeli át, annak közelében nem állhat épület. Lebontották félig-meddig erőszakos módon a meglévő házakat, az építkezési anyagokat elkótyavetyéltették velük,

mert ugyanakor, sem újépítésre alkalmas terepet, sem az építkezéshez szükséges anyagi támogatást nem biztosítottak a hajléktalanoknak. Igéret ugyan hangzott, el a tanács részéről, de az csak olyan szenteltvíz maradt — mindmáig.

Nos, így kerültek védenceim a sátorba, ami a nyári, őszi hónapokban még elviselhető volt s gondolatuk szerint annál súlyosabb érv, hogy téltre biztos fedél alá juttatja őket a hatóság. A hatóság viszont ezt az ügyet századrangúnak ítélte, mert amikor én márciusban reklamáltam, még akkor is azzal fizetett ki, hogy a cigányokat nem kell fléteni, azok azelőtt is sátorban laktak, nem is szívesen mennek a házba, még ha lenne is. Mondta a hatóság azt is, hogy a majorban lenne szabad lakás, ahová el tudták volna helyezni a hónapok óta didergő truppot, de hát ott téves tagok laknak, azokat nem lehet megsérteni a cigányok betelepítésével. Végső megoldásként abban egyeztünk meg, hogy ha a járási tanács kiutal ötezer forintot, abból lakhatóvá tesznek Danyiék részére egy disznóolat a pusztán. A járási tanács azonnal intézkedést ígért s én megnyugodtam.

Hat hét múlva zimankós tében arra jártam s mindent úgy találtam, mint legutóbb. Akkor már a járási tanácson is azt a felvilágosítást adták, valahol elakadt az ügy, de megint megígérték, hogy előveszik. Persze, ebből sem lett semmi.

Riportomat ezekkel a sorokkal fejeztem be: „Most, hogy a napokban éles északi szelek sodortak hóport az arcomba, arra jártam. A műúton láttam a sátort, felette a füstcsikot. Képzeli-dni kezdtem... lassan kitavasodik, s a Danyiék ügye még mindig valahol az íróasztalokon kóvályog... A gyárból kimarad egy munkás, az utcán gazdátlanlanná válik egy seprő. A kép így egyre sötétebb. A dűlőúton látom a porbavesző cigánycsaládot, amelynek nyomát

csak hamu, füst s a kertek aljáról elorzott tyúkrok véres, kitépett tolla jelzi majd.”

... Ma keserű iróniával elmondhatom, milyen precíz próféta voltam. Mint ahogy nemrégiben a tarjáni utcán megszólított az egyik odaválási községi vezető: „Lásd, kár lett volna pénzt áldozni rájuk, ahogy megjött a jó idő, elszeleltek. Tudtam előre, hiszen így szokták ezek” Vagyis már Ujlak-pusztán nincs rájuk gond, törődjenek majd ott a csavargó népséggel, ahol éppen utoléri őket az újabb fagyos tél. Illetve, ha ott is előítéletekből indul ki a hatóság, ki tudja meddig tart a szenvedés, a vadságba kényserítő közöny miatt.

Salgótarjánban míg állt a volt katolikus legényegylet, két vagy három éve, pontosan nem emlékszem már, a megyei könyvtár s a városi tanács létrehozta a cigányklubot az épületben. A városnak ezen a részén él a legtöbb cigány. Ezren is talán. Legtöbbjük sárból vert, kéménytelen viskóban lakik. akad ugyan a periférián rendes. „magyar típusú” ház is, de sem e néhány, sem más alkalmas hely nem volt. ahol különösen az iskolából kimaradt s még állás nélküli 14-18 évesek és az egészen idősek, szabadidejükben pedig a dolgozó középkorúak is összejöttek volna, szórakozhattak, művelődhettek volna. Istenáldásként fogadták hát a cigány klubot a Pécskő-utcaiak. Területi KISZ-szervezet alakult, a klub gazdáik ők lettek. munkaterv szerint változatos, gazdag élet indult a kezük nyomán.

Akkor a megyei lap is többször írt erről a „vívmányról”, egvből sláger lett a cigányklub könyvtárával, televíziójával, ismeretterjesztő előadásával, kultúráltnak mondható táncstíjával,

népi együttesével. Itt volt a KISZ tagokból álló ifjúgárda és az önkéntes rendőrség cigány tagjainak székhelye, vöröskeresztes, népfront és tanácstagi beszámoló gyűléshelye, a délutáni pénznélküli kártyajátékok, sakk-mérkőzések közkedvelt tanyája.

Volt is hurrázás a klub körül. A tanács, a különböző szervezetek versengve vindikálták maguknak a jogot, hogy ime micsoda nagyszerűt alkottak, milyen áldozatos munkát fejtenek ki az elmaradott rétegek felkarolásában. Ha más megyéből vagy Budapestről hivatalos emberek jártak Salgótarjában, ezeknek eldicsekedtek a cigányklubbal, elvitték oda az idegeneket, hogy saját szemükkel lássák, mi már itt tartunk.

Aztán megkezdődött a Pécskő utcai építkezés. Sok épületet, a cigányklub helyiségét is le kellett bontani, ami természetes s így vették tudomásul a környék lakói, a klub gazdái is. Hiszen azt a biztatást kapták, hogy az egész csak átmeneti dolog, pár héten belül új helyet kap a klub s a tanácson meg is jelöltek néhány erre alkalmas épületet. A pár hétből hónapok, a hónapokból több mint egy esztendő lett. A fiatalok több küldöttsége, a kerületi tanácstag, jó magam is eredménytelenül jártunk fűhöz, fához: amint e jelentéktelen és meggyőződésem szerint megoldható első akadémia első nehézség közbejött, egyszerre elhallgattak, fontosabb ügyekre hivatkozással lekoptak az addig a klubról dicsekvő, egymással vetélkedő különböző szervezetek és szervek. „Miért kell úgy felfújni a dolgot, azelőtt sem volt cigányklub. Azért még nem dől meg a rendszer, ha a cigányok nem néznek televíziót.” Volt néhány ilyen cinikus megjegyzés is. Egyedül a legérdekeltebbek, a cigányfiatalok és a városi rendőrség nem nyugodott bele a helyzetbe. A rendőrség azért, mert

nála a bűnesetek elharapózásában, a tiltott szerencsejátékok és a titkos kéjelgés gyors újraburjánzásában számokkal kimutathatóan jelentkezett a klub hiánya. De sok egyéb más vonatkozásban bizonyítódott, hogy mindez nem olyan jelentéktelen dolog. Csak azok tartották annak, akik fennállása idején sem a lényegét, a klubban folyó élet tartalmi jelentőségét nézték, hanem kirakatnak, ürügynek tekintették érdemtelen babérok megszerzéséhez.

Mint ahogy most megint ilyesmi zajlik. A klub végre újra él, működik. Jól működik, hasznos szolgálatot tesz az általános társadalom-fejlesztési tervekben, megint máris kézzel fogható eredményei vannak az ott folyó ismeretterjesztő, művelődéspolitikai munkának. S ime, feléledtek a bajos időkben hallgatók, most megint folyik a versengés, melyik szervé a dicsőség az eredményekért.

*

Nos még egy példa. Sok bányai, gyári cigánymunkás költözött az elmúlt 10-15 év alatt OTP kölcsönrel épített saját, vagy üzem által kiutalt állami tulajdonú lakásba. A megyében talán Nagybatony bányaváros új bérutjaiban jutott a legtöbb cigány család lakáshoz. Modern, nagyjából két szoba összkomfortos lakásokba költöztek a volt putrilakók, bizony sokan közülük silány, szegényes bútorokkal, rendet, tisztaságot, másokkal együttélést, nem ismerően. Az alkalmazkodásra hajlamosabb többség — hiszen főleg jó keresetű bányászokról van szó — hamarosan beilleszkedett, berendezte a lakását s a többi munkás családdal hasonló életmódot folytat. Egyesek azonban máig sem tudták levetkőzni primitív szokásaikat, durvaságaikat és viselkedésükkel megbotránkoztatják a rendes embereket. Szemét-

tel szórják tele a lépcsőházakat, tűzifát hasítanak a parkettás szobábon, berúgva duhajkodnak és összetörik az ablaküvegeket, nem tisztálkodnak rendszeresen, gyermekeik eltetvesednek. A verekedésekben, lopásokban gyakran ők, a műveletlen cigányok a bűnösök.

Mondom, s hivatalosan is megállapították, a cigányok létszámának töredéke csupán az a réteg, amelyik sorozatosan összeütközésbe kerül a társadalmi együttélés szabályaival. Az ilyeneket a normális életet folytató többi cigány is szégyelli, elítéli s nem azonosítja magát velük. Helyesnek tartották azt is, hogy több figyelmeztetés után egy-két cigánycsaládot eltávolítsanak a modern bérházakból s egyelőre olyant biztosítottak a számukra, amelyben nem zavarhatnak másokat.

Azt azonban az ilyen esetek láttán sem lehet elfogadni, hogy a cigányokról olyan általánosítások kapjanak lábra, hogy képtelenek megváltozni, nem tudják levetni a putri-szemléletet, soha nem lesz belőlük rendes, sőt soha nem lesz belőlük tisztességes ember. Hivatalos személyek is hajlamosak olyan elhamarkodott következtetésre, hogy — mint évszázadokon át — ma is elhatárolt lakótelepeket alakítsunk ki a cigányoknak, szigeteljük el őket a nem cigányoktól. A nagybátányi tapasztalatok alapján ilyen előítéletekből fakadó törekvésekkel találkozunk Salgótarján építésének tervezése során is.

Az elmondottak szélsőséges példák. Sajnos, a megye elég népes cigány lakosságának életéből még sok hasonló lehetne megemlíteni. Üzemeket, amelyekben némely vezető hallani sem akar cigányok munkába állításáról, mert velük sok a baj. Más üzemekről, ahol az elkülönítésnek olyan eseteivel

találkozhatunk, hogy cigánybrigádokat alakítanak s aztán csodálkoznak, vagy érvelnek, hogy ime a cigány nem tud asszimilálódni. Termelőszövetkezetekről, amelyek munkáshiánnyal bajlódnak, de azért a jelentkező cigányokkal ennek ellenére sem állnak szóba, mondván: „A cigány nem szeret dolgozni s kilopja még a szemünket is” Hivatalokról hallani, amelyekben a cigányok hátrányára megkülönböztetett módon intézik a panaszokat, közügyeket. Egyes helyeket a szociális, egészségügyi ellátás alacsonyabb színvonalú a cigányok részére, mint a lakosság részére általában. S nagyon sokszor megbotránkozik a jóérzésű ember azokon a felelőtlen és ostoba gúnyolódásokon, élcelődésken, amelyek a cigányok önértését támadják méltatlannul, csupán cigány mivoltuk miatt.

Szerencsére azonban az előítéletekből fakadó szemlélet sem általános. Sőt nyugodtan elmondható, hogy a társadalom nagyobb részét kitevő, józanul gondolkodó s egész átalakulásunkat fejlődésében értékelő emberek, szervezetek, szervek nagyon sokat tettek és jelenleg is komolyan tesznek a szakadékok megszüntetéséért. A fasizmus még kiirtásra szánta a cigányságot, tagadta létjogosultságukat, életre valóságukat, az állaténál is alacsonyabb sorsra kárhoztatta az amúgyis sokat szenvedett, legműveletlenebb népréteget. Hazánkban és a többi szocialista országokban is az új társadalmi rend tette egyenrangúvá a cigányokat, a népi demokrácia nyújtott lehetőséget számukra a munkához és a normális emberi élethez. Az alkotmányban meghatározott jogok érvényre juttatásáért nemcsak a múltból megmaradt káros nézetekkel, hanem sok esetben magával a tartózkodó, bizalmatlankodó cigánysággal is szívós, törekvő harcra kellett folytatni és ennek a harcnak még ma sincs vége.

Eredményei azonban rendkívül komolyak.

Ha azt vesszük, hogy még 15-20 esztendővel ezelőtt alig akadt cigány, aki hónapokig s különösen évekig dolgozott egy-egy munkahelyen; ha azt vesszük, hogy falvaink, városaink, telepitak kéregető tolvajkodó felnőtt cigányokkal, s a cigányok állandó vándorlásaink miatt szinte lehetetlen volt törvényes keretek közé szorítani; ha azt vesszük, hogy még alapfokú iskoláinkban is elvétve lehetett cigány gyermeket találni; ha azt vesszük, hogy a szigorúan gettóba kényszerült cigányság a járványos betegségek és a legközönségesebb bűncselekményeknek szinte tenyésztelepe volt; ha azt vesszük, hogy cigánynak politikai, közszereplési joga jóformán egyáltalán nem volt — hatalmas az a fejlődés, amit mostanáig is megtettek.

A salgótarjáni cigányok a nógrádmegyeri, a mátraverebélyi, a kállói, a bányavidéki, s a megyében másutt lakó cigányok nagy többsége ma már állandó munkahelyen dolgozik, rendszeres keresetből él, normális emberi környezetbe igyekszik, házat épít, rendszeresen öltözködik, igényei a többi emberhez hasonlóan megnöttek. A tűzhelygyárban, az üvegyárban, az acélárugyárban, a bányüzemekben, az építőipari vállalatoknál, a KTSZ-ekben nagyon sok a cigányszármazású, megbecsült munkás, szocialista brigádtag és újító szakmunkás. Pedagógusok, mérnökök, hivatali dolgozók, párt- és állami funkcionáriusok, tömegszervezeti aktivisták kerülnek ki soraikból, akik a legodaadóbbak az előítéletek és az elítélendő jelenségek megszüntetéséért folytatott küzdelemben.

Mégis van cigánykérdés. Van a köz-

vélemény egy részében magát csökkönyösen tartó helytelen nézetek, másrészt a cigányok között e nézetekre látszólag okot adó egyes szabados, anarchikus jelenségek miatt. Mégsem szabad azonban ezeket a dolgokat kezeletlenül, nemtörődőséggel elintézeni, mégsem szabad a cigánykérdést agyon misztifikálnunk.

Mert mi még most is erre vagyunk leginkább hajlamosak. Mint ahogy magát a Keletről ideszakadt, eredetileg sok szertelen jellemvonással terhelt cigányságot álbölcs és problémától szabadulni igyekvő álláspont miatt oly sokáig és még gyakran sokan ma is misztikusnak, egzotikusnak tartják, e vélemény bátyái mögött a társadalmi feladatokat is nem ritkán misztikus ködbe vonják. Azt mondják, a cigánykérdés bonyolultabb más társadalmi problémáinknál; azt mondják, annak értéséhez és a beleavatkozáshoz csak tudományos felkészüléssel, arra való hivatottsággal lehet hozzájárulni; azt mondják, hiába való minden igyekezet, a cigányokat nem lehet megnevelni, nem tudnak és nem is akarnak megszabadulni rossz tulajdonságaiktól, vérükben van a törvényenkívüliség, és a minden rosszra való hajlamosság; azt mondják, nem is baj, sőt talán még érdekesség is, hogy élnek közöttünk — de csak éljenek tőlünk függetlenül — ilyen furcsa, még kuriózumként is mutogatható emberek; azt mondják, nem éri meg.

Nem igaz, hanem hamis az ilyen és ehhez hasonló vélekedés. A cigányok nem csodabogarak, nem reménytelen kísérletezés alanyai, nem rajtunk, a társadalmunkon kívüli, hozzáánk nem tartozó népréteg, hanem ezernyi példa bizonyítéka alapján fejlődőképes, jobb és kultúraltabb életre áhító, igyek-

vő, a haladó emberi társadalmat velünk együtt építő és abban helyet kérő, velünk egyenértékű és egyenlő rangú társaink. S mikor a népi nemzeti egység kibontakozásáról, erőre kapásáról beszélünk, mikor a népi nemzeti egység már tökéletesebb formái és tartal-

mi megvalósítását tűzzük ki célul, róluk sem feledkezhetünk meg, az elhátározást csak a cigányokkal együtt érlelhetjük valósággá s az eredményekben velük is osztoznunk kell.

... Hogy ne lehessen többé Danyi Béla-féle ügyekről vitázni.

Kondorosi János

Bojtor Károly kiállításán

A művész pályafutásának mindig döntő, nagy eseménye a kiállítás. Bár az alkotás kezdete, s a mű befejezése is, a kiállítótermen kívül történik, a művész valójában mégis csak a nagyközönség „okos gyülekezetében”, tud számol vetni önmagával. A látogatók és a szakmabeliek véleménye, kritikája — de sokszor még a kevésbé szerencsés megjegyzések is — hasznára válhatnak, és az elismerés későbbi munkájának serkentője lehet.

A tárlat előkészületének izgalmai, a kiállítás légköre, a siker mind olyan vektor, amely erőt és önbizalmat ad a további alkotás bonyolult folyamatához.

Bojtor (Sztrapecz) Károly a főiskola elvégzése óta mindössze második éve dolgozó művész — távolról sem végeredménnyel, egy festői szakasz lezáró summázásával, de nem is fiatal kezdő, hanem egy minden vonatkozásában konzekvens festő rangján szemlélve a világot — mutatkozik be itt, Salgótarjánban. Olyan állapottal szembesíti tárlatlátogató közönségét, mely megindítóan gazdag élményvilágról tanúskodik.

Művészete oly fiatal, mint újjászülető városunk, melynek iskolapadjaiból indult el, hogy tarisznyáját kincsekkel megrakva, Mesebeli Jánosként visszatérjen. Visszajött, s most az ifjú művésznemzedék egyik igen tehetséges képviselőjét üdvözölhetjük.

Első alkalma, hogy eredményeiről műveinek egy nagyobb gyűjteményével számoljon be a nyilvánosság előtt, s mondja el: törekvéseinek útján hová jutott; mit tudot hozzátenni a magáéból a tanultakhoz; hogyan igazodik el a jelenben; miben látja képességeinek sajátosságait, s a hivatásával járó tennivalókat.

Induló állomásának színes akkordjai azt mutatják, nem tartozik azon fiatal művészek közé, akik a közösség dolgaiban elszánt szentimentalizmusnak tanúsítanak. A humanista szolidaritást nem tekinti illetlen szentimentalizmusnak. Magáénak vallja a nép boldogságáért folyó erőfeszítéseket, közös harcot vállal a küzdelemben. Ambíciója nem a formai trükkök és moderneskedő izlés-szaltók világa. Alkotásai híven tükrözik stiláris ötletgazdagságát, amely magasrendű emberi mondanivalóval telítődik.

Anyaga közérdekű. Hiteles képet nyújt napjainkról, életünkről, környezetünkről anélkül, hogy bizonyos mesélő kedv, vagy természetmáslás érvényesülne képein. Artisztikus ábrái is érthetőek, bonyodalom mentesek. Úgy igényesek, hogy közben egyszerűek maradnak. Mindig kapcsolatot találnak a nézővel, s mesterségbeli erede-